

De toekomst maken we samen

Verkiezingsprogramma

2026–2030

D66
rijswijk

Het kan wél

De toekomst maken we samen

Het is fijn wonen en werken in Rijswijk. Wij zijn één van de groenste steden in de metropoolregio Zuid-Holland en bieden veel voor onze inwoners en ondernemers. Rijswijk koestert zijn historisch erfgoed en gaat tegelijk met zijn tijd mee. Zo is de stad de afgelopen jaren verder verbeterd dankzij nieuwe duurzame wijken, huizen voor jongeren en ouderen, moderne kantoren en bedrijventerreinen. Met alle nieuwe woningen zijn er jonge inwoners aan de stad toegevoegd, waarmee onze voorheen vergrijsde stad aanzienlijk is verjongd. Ook sociaal heeft Rijswijk veel te bieden. De initiatieven voor én van onze inwoners betrekken en verbinden alle generaties.

Rijswijk biedt dus al veel, maar we hebben nog meer ambities voor de toekomst. Samen creëren we woningen voor jong en oud, voor rijk en arm. En we bieden passend onderwijs, zorg en ondersteuning voor iedereen. Ook blijven we investeren in ondernemerschap en bedrijvigheid binnen de gemeente, vooral in vernieuwende bedrijvigheid. We bouwen aan een gezondere leefomgeving dan nu, met minder lawaai, schonere lucht en met kwalitatief groen. Aan een duurzamere en veiligere openbare ruimte die bestendig is tegen toekomstige droogte, hitte en wateroverlast, voor mensen én voor dieren. En aan een stad waar we met elkaar verbonden zijn, waar iedereen zichzelf kan zijn, zich veilig voelt en mee kan doen. Zo krijgt iedereen de mogelijkheden om het beste uit zichzelf te halen. Waar je wieg ook staat en welke ambitie je ook hebt. D66 Rijswijk staat voor kansen en bestaanszekerheid voor alle Rijswijkers.

Wij hebben de plannen om deze ambities te realiseren. En deze plannen beginnen bij mensen. Iedere stem doet ertoe. Door naar onze bewoners en ondernemers te luisteren en hen vroegtijdig te betrekken, benutten we de vindingrijkheid van iedereen. Wij komen tot besluiten vanuit samenwerking. Samenwerking met Rijswijkers en samenwerking in de gemeenteraad. Ook vinden we het belangrijk om daarna eerlijk te zijn over de gemaakte keuzes en zo het vertrouwen in de overheid te versterken. Transparant samenwerken verbetert het vertrouwen in de overheid.

D66 Rijswijk zet zich dus in om de verbindingen te versterken en samen met elkaar binnen deze kaders de beste toekomst voor Rijswijk te realiseren. **De toekomst overkomt ons niet, die maken we samen!**

In dit verkiezingsprogramma kijken we naar wat er al goed gaat in onze gemeente en wat er nu speelt. In vier thema's beschrijven we onze ambities en plannen om onze stad verder te verbeteren:

1. Gezond en groen wonen
2. Gelijkwaardig ontwikkelen en samenleven
3. Succesvol werken en ondernemen
4. Betrouwbaar bestuur

We danken iedereen die heeft bijgedragen aan de totstandkoming hiervan.

De programmacommissie:

Henri Verbrugh (vz)

Anneke van der Linde

Zgjim Osmani

Elze Woudstra

Frank Zoeter

Inhoudsopgave

1. Gezond en groen wonen	6
Wat gaat er goed in Rijswijk?	7
Wat speelt er in Rijswijk?	8
Wat zijn onze ambities?	9
Onze concrete plannen	11
 2. Gelijkwaardig ontwikkelen en samenleven	 16
Wat gaat er goed in Rijswijk?	17
Wat speelt er in Rijswijk?	18
Wat zijn onze ambities?	20
Onze concrete plannen	22
 3. Succesvol werken en ondernemen	 27
Wat gaat er goed in Rijswijk?	28
Wat speelt er in Rijswijk?	29
Wat zijn onze ambities?	30
Onze concrete plannen	31
 4. Betrouwbaar bestuur	 33
Wat gaat er goed in Rijswijk?	34
Wat speelt er in Rijswijk?	35
Wat zijn onze ambities?	36
Onze concrete plannen	38

Hoofdstuk 1

Gezond en groen wonen

Ambities en plannen voor onze
fysieke leefomgeving

1. Gezond en groen wonen

Wat gaat er goed in Rijswijk?

Vernieuwingen voor een vitale stad

Rijswijk is een stad waar mensen betrokken zijn bij hun omgeving en waar je goed kunt ondernemen, leven en werken. Rijswijk blijft vernieuwen met bedrijven, groen en woningen voor alle doelgroepen. Vernieuwingen zoals Rijswijk Buiten, Te Werve en rond Bogaard stadcentrum geven een impuls voor de vitaliteit van de hele stad.

Verduurzaming en renovaties

Samen met woningcorporaties en woningeigenaren zijn veel woningen opgeknapt en verduurzaamd, waardoor bewoners van een comfortabele woning en lagere energierekening genieten. Er zijn veel overeenkomsten gesloten om kantoren op te knappen of te transformeren naar woningen en Rijswijkers zijn ook weer trots op ons huis van de stad, dat als ontmoetingsplek functioneert.

Groene en verbonden stad

Rijswijk is een groene stad. Zo warmt de stad minder op, houden we water beter vast en kunnen we dicht bij huis genieten van een fijne openbare ruimte. Rijswijk is uitstekend bereikbaar met trein, tram, bus, fiets, auto. De wegen en routes worden aangepast om veilig en makkelijker op pad te kunnen gaan. Ook als je minder goed ter been bent of geen beschikking hebt over een auto.

Bruisende stad

Rijswijk is een zelfstandige stad en heeft daardoor veel te bieden. Een eigen schouwburg, zwembad en vele culturele en sportverenigingen en instellingen. Er zijn veel voorzieningen voor alle generaties en er is een divers aanbod van winkels en horeca. Ondernemers weten Rijswijk ook goed te vinden: innovatieve startups, maakbedrijven, dienstverleners, winkeliers en MKB'ers. Rijswijk bruist!

Wat speelt er in Rijswijk?

Rijswijk vernieuwt en werkt aan de toekomst

Jonge mensen kunnen vaak niet het huis uit en een gezin stichten, terwijl anderen juist moeilijk door kunnen stromen naar een nieuwe woning. Daarom heeft Rijswijk afgesproken om de komende jaren een flink aantal nieuwe woningen te bouwen. Voorzieningen, zoals winkels, ontmoetingsruimtes recreatie- en vervoersmogelijkheden moeten tegelijk ook verder uitgebreid worden.

Verschillen tussen wijken

In de meeste wijken is het uitstekend wonen, maar er zijn ook wijken waar samenleven tot conflicten of onvrede leidt. Dit vraagt om actie. Van het aanpakken van achterstallig onderhoud, betere en veiligere buitenruimtes, tot een wijkwoonkamer en het aanpakken van bedrijven die het niet zo nauw nemen met de regels. Deze wijken verdienen prioriteit en investeringen.

Drukke op de wegen

De wegen in Rijswijk zijn in de jaren '60 ingericht. Dat past niet meer bij nu. De wegen lopen vol en de bereikbaarheid staat onder druk, zeker tijdens de spits. Met de nieuwe mobiliteitsstrategie wordt de inrichting aangepakt. Van het aanwijzen van doorgaande wegen, nieuwe slimme verkeersregelinstallaties tot aparte, bredere fietspaden en meer ruimte voor voetgangers.

Afvalkosten stijgen

We produceren steeds meer afval en de kosten van de verwerking hiervan lopen op. Er is een nieuwe aanpak nodig voor meer duurzaamheid en samenwerking om dit terug te dringen. Ook het dumpen van vuilnis, plastic, sigaretten en matrassen moet aangepakt. Om overlast door ratten, vervuiling van de buitenruimte en kosten voor het opruimen tegen te gaan.

Klimaatverandering

Door de uitstoot van broeikasgassen neemt de gemiddelde temperatuur toe, met langere periodes van warmte, droogte en ook juist hevige regenbuien als gevolg. Schade en overlast moet voorkomen worden door water op te vangen en schaduw te creëren. Dus minder stenen en meer groen in Rijswijk. Maar we moeten natuurlijk vooral ook onze uitstoot verminderen.

Energie-armoede

Het is belangrijk dat de energierekening betaalbaar blijft. Nu is er te veel verschil op basis van de (huur)woning waar mensen wonen. Een groot deel van de inwoners heeft zelf weinig mogelijkheden om de kosten van de energierekening naar beneden te brengen, terwijl zij wel vaak in slecht geïsoleerde woningen wonen. Dit zorgt voor scheve situaties en (energie)armoede.

Wat zijn onze ambities?

Een leven lang fijn wonen

Onze maatschappij verandert en daar spelen wij proactief op in. Bij vernieuwingen gaan we voor gemengde wijken met een goede verdeling tussen huur- en koopwoningen, in het lage, midden en hogere segment, voor starters, alleenstaanden, gezinnen en senioren. Senioren krijgen hulp als zij willen verhuizen (seniorenmakelaars). Met een leegstandsverordening, woonplicht voor nieuwbouw en opkoopbescherming bestrijden we onnodige leegstand en speculatie met woningen. Zo kan iedereen een leven lang fijn wonen in een passende, gezonde woning.

Woningen voor iedereen

Er is afgesproken om tot 2040 nog ongeveer 11.000 woningen te bouwen in Rijswijk. Meer groei is volgens ons niet verantwoord en nu niet nodig. We bouwen aan leefbare wijken en stapelen niet alleen maar stenen. Investerings in alle wijken zijn nodig. Met óók aandacht voor de wijken waar ondernemers een grote rol spelen. Samen met woningcorporaties en verenigingen van eigenaren (VVE's) gaan we onze bestaande woningen verder verbeteren en verduurzamen. Bestaande woningen mogen van ons aangepast worden aan de actuele vraag door splitsing, samenvoegen, optoppen of bijplaatsen van tijdelijke bouwwerken, zoals mantelzorgwoningen.

Aantrekkelijke en toegankelijke openbare ruimte

De openbare ruimte wordt aantrekkelijker en toegankelijker, ook voor mensen met een beperking. Dat betekent dat de stad goed onderhouden wordt en schoon is. In de nieuwe wijken is ruimte voor school, sport en buiten zijn. Het parkeren van auto's gebeurt zoveel mogelijk ondergronds of in parkeerhavens en openbare parkeerplaatsen voorzien we van groene, waterdoorlatende bestrating. Samen met bewoners komen er experimenteren per wijk hoe parkeren anders ingevuld kan worden. Bijvoorbeeld met autodelen met de burens of een pop-up bos of speelplek.

Groene omgeving

Het park om de hoek, het slagenlandschap, de Hoekpolder, de bomen en struiken in de straat of planten in je eigen tuin of balkon. Iedereen vindt groen in Rijswijk belangrijk. Wij willen het groen in de stad slim en goed onderhouden en verder verbeteren, zodat ecologische structuren versterkt worden. Ook kijken we met een nieuwe bril naar de openbare ruimte op zoek naar ruimte voor meer groen. Steden als Utrecht en Parijs laten zien dat er veel mogelijk is om groen aan de stad toe te voegen en de leefbaarheid te vergroten, door minder stenen en slimme aanpassingen.

Klimaatbestendige stad

Wij zorgen dat bouwprojecten klimaatbestendig zijn, bijvoorbeeld door (her)gebruik van duurzame materialen, groene daken, en aanleg van waterbergingen. Met al dit groen koelen we de stad in de zomer, voorkomen we wateroverlast en houden we het water van de heftige buien vast voor droge periodes.

Bereikbare en toegankelijke stad

Het moet makkelijker zijn om te lopen en fietsen naar de winkel, school of werk. Voor jong en oud. De toegankelijkheid en betrouwbaarheid van het openbaar vervoer moet ook worden verbeterd. Met goede verbindingen met Den Haag en Delft. We verhogen de veiligheid met betere routes naar scholen, overzichtelijkere kruisingen en betere fiets- en voetpaden. Ook zetten we ons in voor goede doorstroming op de doorgaande wegen voor auto's en een lagere verkeerssnelheid in de wijk.

Onze concrete plannen

Wonen

- **Gemengde wijken creëren.** Wijken worden gebouwd, vernieuwd of aangepast voor bewoning met een gemengde samenstelling (ouderen, gezinnen, starters) en gemengde prijscategorieën. Inwoners kunnen elkaar aanvullen en versterken.
- **Starters en senioren extra steunen.** Doorgaan met starterslening voor eerste woning voor jongeren. Seniorenmakelaars inzetten om passende huisvesting te vinden en doorstroming te stimuleren.
- **Studentenhuisvesting realiseren.** (Tijdelijke) studentenwoningen in de Plaspoelpolder stimuleren in samenwerking met Delft, Den Haag en Leiden, met de focus op gedeelde woningconstructies voor sociale samenhang.
- **Huizen om in te wonen.** Opkoopbescherming voor woningen onder de NHG-waarde met het aanpassen van de huisvestings- en leegstandsverordening. Doorverkoop van (nieuw)bouw en opkoop van huurwoningen door investeerders voorkomen met een zelfbewoningsplicht en een anti-speculatiebeding. De pandbrigade ziet toe op misstanden.
- **Extra woningen mogelijk maken.** Meer ruimte en meer duidelijkheid over de regels voor: splitsing, samenvoegen, optoppen of bijplaatsen van tijdelijke bouwwerken, zoals mantelzorgwoningen.
- **Grens aan de groei vaststellen.** Geen extra nieuwbouw boven op de huidige plannen voor 11.000 extra woningen tot 2040. Geen nieuwbouw meer in groene zones.
- **Meer groen in de wijk.** 3-30-300 regel hanteren voor Rijswijk: vanuit binnen zicht hebben op minstens 3 bomen, buurten die voor minimaal 30% bedekking hebben van takken en/of bladeren en een park of groengebied op maximaal 300 meter loopafstand. Bestaande (grote) bomen behouden en beschermen, deze leidend maken in het ontwerp van nieuwbouwplannen.
- **Groen stimuleren.** Scholen en speeltuinen stimuleren en ondersteunen om groen-blaauwe schoolpleinen aan te leggen en speeltuinen in te richten op basis van groen-blaauwe uitgangspunten en die van samen (toegankelijk) spelen. Bewoners kunnen boomspiegels of groenstroken adopteren en hiervoor planten van de gemeente krijgen. Iedere nieuwe bewoner krijgt een plant voor op het balkon, tegen de gevel of in de tuin.
- **Groen en water bereikbaar maken.** De landgoederenzone beter bereikbaar maken met duidelijkere entrees en toegankelijke paden en routes. Aanleggen van een officieel strandwalpad tussen Oud Rijswijk en Park Overvoorde. Groen en water, zoals Vlietzone, bereikbaar maken voor verschillende soorten van recreatie.

- **Ecologische waarden versterken.** Groene/blauwe structuren van buiten en binnen de stad met elkaar verbinden: Landgoederenzone, Wilhelminapark en Elsenburgerbos en het TNO-terrein na verkoop/ bestemmingswijziging. Samen met het hoogheemraadschap waterkwaliteit verbeteren, met name in parken. Parken en groengebieden ecologisch onderhouden en inheemse planten stimuleren.
- **Waterberging toevoegen.** Waterbergingen aanleggen in bestaande groenzones en deelverharding toepassen in openbaar gebied om water in de grond te laten lopen.
- **Circulariteit toepassen.** Circulair gebruik van materialen voor de openbare ruimte en het opnieuw inzetten van bestaand straatmeubilair (circulariteit en duurzaamheid) meenemen in alle aanbestedingen voor de openbare ruimte.
- **Goed onderhouden.** Sneller en beter de openbare ruimte onderhouden en meldingen terugkoppelen, zoals loszittende stoeptegels, ontbrekende belijning en kleine verbeteringen.
- **Toegankelijkheid verbeteren.** Toegankelijkheid stadscentra (winkels en horeca), Huis van de Stad, en grote evenementen (Strandwal en Dickensfestival) toetsen en verbeteren. Wegnemen van onnodige drempels voor minder validen. Bij het ontwerp en herinrichting buitenruimte input ophalen bij mensen met een handicap en ouderen.
- **Minder reclame plaatsen.** Minder reclame in de openbare ruimte vanuit de gemeente plaatsen en reclames voor fossiele producten en activiteiten verbieden (in lijn met Den Haag).

Energie en warmte

- **Integraal warmteprogramma uitrollen.** Als gemeente een stimulerende en regisserende rol spelen in het warmteprogramma. Bewoners actief betrekken, woningen en bedrijven met een wijkgerichte aanpak van het gas af halen, wijkinitiatieven voor collectieve energieopwekking en -opslag opnemen: zowel grootschalig warmtenet (zoals Warmtelinq) als kleinschalige buurtgerichte of individuele energievoorzieningen. We stimuleren mensen en pakken netcongestie aan.
- **Bestaande gebouwen verduurzamen.** Woningcorporaties, VVE's, eigenaren en ondernemers stimuleren en helpen bij verduurzaming van woningen en gebouwen met een vlotte vergunningenprocedure en energieloket (aansluiten bij VVE-loket van Den Haag). Subsidie voor woningisolatie en begeleiding VVE's behouden en verenigingen ondersteunen bij het isoleren van gebouwen en overstappen op duurzame energie. De gemeente biedt iedere woningeigenaar een gratis adviesgesprek aan over de mogelijkheden om de eigen woning te verduurzamen.
- **Gemeentelijk vastgoed verduurzamen.** Bij het onderhoud of aankoop van vastgoed (gebouwen en voorzieningen) van de gemeente maximaal verduurzamen, bijvoorbeeld door middel van zonnepanelen.

Verkeer

- **Fietspaden aanleggen.** Zoveel mogelijk gescheiden, geasfalteerde fietspaden en langere sterfietsroutes realiseren. Ypenburg en Leidschendam verbinden met nieuwe fietsbrug over de Vliet. Bij vernieuwing van bruggen aparte stoepen en fietspaden realiseren.
- **Fiets- en scooterstallingen plaatsen.** Meer en betere (bewaakte) fiets- en scooterstallingen in buurten met portiekwoningen en hoogbouw, bij buurtcentra, voorzieningen en winkelgebieden.
- **Fietsers en voetgangers ruimte bieden.** Straatinrichting aanpassen met brede stoepen, fietspaden en overzichtelijkere kruisingen met betere doorstroming en opstelplaatsen met voorrang voor langzaam verkeer.
- **OV-verbindingen versterken.** Inzetten op nieuw treinstation Rijswijk-Buiten en nieuwe bus-/tramlijnen die bereikbaarheid voorzieningen in de regio en oost-westverbinding verbeteren met haltes in Sion, Parkrijk en Pasgeld (bijv. Over de Prinses Beatrixlaan: Den Haag – Wateringen – Rijswijk – Delft). Bij mogelijke wijziging van tram- en bus routes blijft het aantal haltes op de route vanuit Rijswijk gelijk.
- **Station Rijswijk verbeteren.** Omgeving en station Rijswijk aantrekkelijker en veiliger inrichten.
- **Auto's door Rijswijk en de wijken verminderen.** Een wijkgerichte benadering met duidelijke routes, aanpakken sluipverkeer, deelmobiliteit, hubs voor auto's en busjes en centraal parkeren van auto's in garages/parkeerterreinen en, bij overlast, een bezoekersregime voor parkeren. Parkeerplaatsen beschikbaar houden voor bewoners en ondernemers uit Rijswijk zelf. Auto's die door Rijswijk rijden actiever naar hoofdwegen leiden, zoals auto's uit Den Haag via Victor Boogy Woogy tunnel.
- **Parkeervergunningenbeleid aanscherpen.** Vergunning voor de tweede en volgende auto's duurder maken en per wijk niet meer vergunningen dan parkeerplekken.
- **Minder vrachtverkeer.** Routegeleiding voor vrachtwagens verbeteren, zorgen voor overslaghubs naar elektrisch en kleiner vervoer aan de rand van de stad, pakketpunten in de wijken.
- **Doorgaand verkeer onder de grond of verdiept.** Zorgen voor ongelijkvloerse kruisingen of ondertunneling. Bijvoorbeeld op de Prinses Beatrixlaan en de kruising Haagweg/Geesbrugweg. Zodat het verkeer beter doorstroomt en er bovengronds ruimte is voor langzamer lokaal verkeer en onveilige verkeerssituaties en knelpunten worden aangepakt.
- **Overlast A4 verminderen.** De huidige plannen voor verbreding van de A4 aanpassen naar werkbaar alternatief met plaatsing van geluidschermen en verhogen verkeersveiligheid. De maximaal toegestane snelheid verlagen en flexibel inregelen over de drukte van de dag.
- **Elektrisch rijden stimuleren.** Doorgaan met (proactief) plaatsen van laadpalen voor elektrische auto's op strategische plaatsen en zorgen voor centrale snellaad hubs.
- **Groene/blauwe structuren van buiten en binnen de stad met elkaar verbinden:**
Landgoederenzone, Wilhelminapark en Elsenburgerbos en het TNO-terrein na verkoop/
bestemmingswijziging. Samen met het hoogheemraadschap waterkwaliteit verbeteren, met name in parken. Parken en groengebieden ecologisch onderhouden en inheemse planten stimuleren.

Voorzieningen

- **Voorzieningen dichtbij plaatsen.** Ruimte reserveren in de wijk voor zorg, wijkcentra, verenigingen, sport, cultuur, winkels en horeca. Ruimte voor binnensport in de Muziekbuit en Parkrijk/Pasgeld in overleg met de scholen en sportclubs.
- **Voorzieningen toegankelijk maken.** Zorgen voor toegankelijke gezondheidscentra in de wijk in overleg met de zorgpraktijk, zoals in de Muziekbuit, in Pasgeld/Parkrijk, Havenkwartier.
- **Levendigheid centreren.** Winkels en horecavoorzieningen concentreren in de twee stadscentra voor levensvatbaarheid en levendigheid.
- **Vitale wijken.** Dagelijkse voorzieningen zoals supermarkt, wijkhuiskamers of buurtcentra in de wijk behouden. Beter communiceren over subsidie voor straatfeesten en -activiteiten.
- **Speelplekken uitbreiden.** Versnellen van inclusieve en groen/blauwe recreatie en speelplekken om te zorgen voor meer ruimte voor spelen en bewegen voor alle leeftijden.

Fysieke veiligheid

- **Toekomstplan portiekwoningen.** Met eigenaren en huurders een toekomstplan opstellen voor wijken met portiekwoningen, zodat er minder vaak (zware) inzet van hulpdiensten nodig is en de veiligheid en toegankelijkheid toekomstbestendig is.
- **Langzaam verkeer scheiden.** Maximale snelheid van 50 km/u invoeren op hoofdwegen en 30 km/u op overige wegen. Fatbikes en e-bikes naar de weg zodra dat kan en gescheiden (veilige) fietspaden en voetpaden aanleggen en onderhouden. Verhoogde kruispunten in woonwijken (veilig oversteken). Meer wegen in woonwijken aanmerken als woonerf.
- **Fietspaden ijsvrij houden.** Het strooien op fiets- en wandelroutes verbeteren en bij veelgebruikte paden waarschuwing plaatsen als deze niet ijsvrij zijn.
- **Veilige omgeving scholen.** Verder verbeteren van de omgeving van scholen. Zoals met duidelijkere oversteekplaatsen, maatregelen voor snelheidsverlaging, haal- en brengzone, afsluiting voor doorgaand verkeer tijdens het in- en uitgaan van school.
- **Handhaven.** Regelmatig handhaven op gedrag, verkeersregels, geluid en technische staat van voertuigen. Camera's plaatsen op routes waar vaak te hard wordt gereden, regelmatige laseracties op snelheid (ook pilots met deelname van kinderen en jongeren). Uitbreiden van het aantal buitengewone opsporingsambtenaren en streven naar buurtpreventieteams in heel Rijswijk en vrijwilligers in deze teams ondersteunen en trainen.

Afval

- **Sturen op minder afval.** Met de Avalex-gemeenten optrekken naar nieuwe (digitale)pasjes die in heel Rijswijk te gebruiken door inwoners en betaling koppelen aan hoeveelheid afval. Scholen aan laten sluiten op het bewonerssysteem. Bedrijven strikter gecontroleren op het hebben en toepassen van een afvalcontract.
- **Afvalinnovatie.** Verkennen van de optie van een Recycle station. Actie met gratis afbreekbare GFT zakken en anti-meeuw afvalzakken. Mogelijkheid onderzoeken voor een ondergronds afvalsysteem voor nieuwe gebouwen, met financiering vanuit de projectontwikkelaars en omliggende bedrijven.
- **Zwerfvuil terugdringen.** De BuitenBeter-app analyseren op hotspots en onderzoeken of parkeerscanauto's ook zwerfvuil kunnen registreren. Tips in de apps van de gemeente en Avalex over waar recycling mogelijk is. Grofvuil hulpmaatjes opzetten met sociale ondernemers, recyclestation of ondernemers.

Hoofdstuk 2

Gelijkwaardig ontwikkelen en samenleven

Ambities en plannen voor
onderwijs, sport en welzijn

2. Gelijkwaardig ontwikkelen en samenleven

Wat gaat er goed in Rijswijk?

Goed basisonderwijs

De basisvoorzieningen in het onderwijs zijn over het algemeen goed op orde in onze stad en dat is van onschatbaar belang voor de kansengelijkheid en toekomst van onze kinderen. Er zijn stappen gezet naar duurzame huisvesting en het realiseren van brede scholen, zoals bij Steenvoorde en Montessori Parkrijk.

Rijke schooldag

De gemeente Rijswijk zorgt samen met een aantal basisscholen voor gratis gezonde schoolmaaltijden voor kinderen, veelal uit gezinnen met een laag inkomen. Dit helpt hen beter mee te doen op school, wat een belangrijk onderdeel is van een rijke schooldag. We hopen dat in de toekomst meer scholen hieraan meedoen.

Kansen om te bewegen

Dankzij betrokken vrijwilligers beschikt Rijswijk over veel actieve sportverenigingen. En er zijn goede ontwikkelingen, zoals: de duurzame sporthal De Altis is geopend, de inrichting van sportpark Elsenburg vernieuwd en dankzij routes van #RijswijkBeweegt kun je overal goed wandelen, fietsen en skaten. Kinderen uit arme gezinnen kunnen makkelijker meedoen via bijvoorbeeld de fietsregeling.

Veel maatschappelijke organisaties

Rijswijk kent ook veel organisaties en initiatieven waar allerlei soorten hulp worden geboden aan mensen die dat nodig hebben. Van kleinschalige persoonlijke aandacht tot sterke professionele hulpverleners. Het is belangrijk om continu te blijven kijken hoe alle middelen efficiënt bij de juiste mensen terecht komen en of alle inspanningen het gewenste doel bereiken.

Gezond oud worden

Rijswijk kent veel ouderen en met hen gaat het gemiddeld gezien steeds beter. Veel Rijswijkers zetten zich samen met instanties en organisaties in tegen eenzaamheid. We zijn nog lang niet op het gewenste niveau, maar het is goed om te zien dat de afgelopen 5 jaar het percentage eenzame ouderen is afgenomen van 56% naar 47% en dat meer ouderen voldoende bewegen, 32% in plaats van 29% (1).

Wat speelt er in Rijswijk?

Grotere verschillen tussen elkaar

Contacten tussen mensen van verschillende achtergronden neemt af. Dat leidt tot onbegrip en zelfs discriminatie. Meningingen worden harder en de polarisatie neemt toe. De inclusieve samenleving met gelijke kansen en de vrijheid om jezelf te zijn staat onder druk. Er is ook nog steeds armoede in Rijswijk, waardoor sommigen minder mogelijkheden hebben om deel te nemen aan de samenleving.

Financiële onzekerheid en gemis aan saamhorigheid

De wereld is onzekerder geworden en de kosten voor het levensonderhoud stijgen. Veel mensen maken zich zorgen over hun toekomst, of die van hun kinderen, en vragen zich af of de overheid er voor hen is. De huidige polarisatie vraagt extra aandacht om de betrokkenheid bij elkaar te vergroten en gevoelens van eenzaamheid tegen te gaan.

Ontwikkeling van onderwijs

Er is behoefte aan extra kinderopvang, (basis)scholen en bereikbare gymzalen en het aantrekken van voldoende leraren en onderwijsassistenten is niet eenvoudig. Schoolverlaters en kinderen van asielzoekers vragen extra ondersteuning om onderwijs te volgen en te werken aan een kansrijke toekomst, terwijl de rijksoverheid de gemeenten de komende tijd minder financiële middelen geeft.

In beweging blijven

Sport en beweging zijn nog niet voor iedereen vanzelfsprekend. Vooral niet voor mensen met een laag inkomen, ouderen en mensen met een beperking. De groei van Rijswijk vraagt om meer sport- en speelruimte. Renovatie en nieuwbouw van sporthallen en zalen is nodig. Vrijwilligers van verenigingen verdienen ondersteuning voor een toegankelijke en prettige sportomgeving.

Lang gezond leven

Rijswijk groeit en telt relatief veel ouderen. Dit zorgt voor een toenemende vraag naar huisartsen, zorg en begeleiding. Onderdeel daarvan is ook een stijging van het aantal mantelzorgers en begeleiding voor ouderen die thuis blijven wonen. Daarnaast daalt het aantal mensen dat zich laat vaccineren, waardoor de kans op het uitbreken van infectieziekten toeneemt, zeker onder kinderen.

Zorg en jeugdzorg

De vraag naar WMO-ondersteuning (2) stijgt harder dan de vergoeding die de gemeente ontvangt van de Rijksoverheid. Samen met een personeelstekort bij de aanbieders van zorg levert dat wachtlijsten en nare situaties op. 1-op-8 kinderen heeft professionele jeugdhulp, dat is veel en kost veel. Een aanpak met meer preventie, eerder advies en gerichtere analyse is nodig.

Veiligheid thuis en op straat

Het aantal misdrijven daalt weliswaar en de meeste inwoners (80%) voelen zich ook veilig in de eigen buurt, toch zijn er zorgen over veiligheid. Jongeren hebben vaker een (steek)wapen op zak, de overlast door verwarde personen neemt toe en mensen worden (digitaal) opgelicht. Er zijn ernstige gebeurtenissen geweest, zoals een criminele afrekening, huiselijk geweld en femicide. Naast handhaving is vooral ook preventie belangrijk om onze veiligheid te verbeteren.

Wat zijn onze ambities?

Goed onderwijs

Dankzij goed onderwijs kan iedereen zijn of haar talenten ontdekken, groeien en dromen waarmaken. Daarnaast zorgt onderwijs en kinderopvang ook voor verbinding en sociale ontwikkeling. Daarom investeren we hierin. We willen onderwijs van hoge kwaliteit in een gezonde leeromgeving met ruimte voor bewegen, en goede onderwijzers. We helpen de onderwijzers in Rijswijk, bijvoorbeeld met ondersteuning bij het vinden van een woning. Dankzij nieuwbouw en renovatie maken we het onderwijs duurzamer en gezonder. Daarnaast helpt ons onderwijs-arbeidsmarktbeleid voor een betere aansluiting met de praktijk en voor mogelijkheden om een leven lang te blijven leren.

Gelijke kansen

Een goede start in de eerste 1000 dagen na de geboorte is cruciaal. Daarom zetten we ons in om jonge kwetsbare gezinnen te helpen en iedereen zoveel mogelijk gelijke kansen te bieden. Wanneer zorg nodig is, bieden we laagdrempelige voorzieningen in de wijk. Buurtcentra en -teams bieden coaching, informatie, ondersteuning en helpen mensen verder op weg. Een rijke schooldag op alle basisscholen biedt iedereen gelijke kansen. Deze langere schooldag ontzorgt ouders en geeft alle kinderen extra mogelijkheden om zich te ontwikkelen. Zo kan iedereen meedoen.

Voorkomen van zorg

D66 Rijswijk zet in op het behoud van gezondheid en het voorkómen van zorgbehoefte. Daarom verbeteren we de fysieke stad, bieden we mogelijkheden tot bewegen en investeren we in sociale verbindingen en vroegtijdige signalering van mogelijke problemen, zoals jongerenwerkers en flatcoaches. Door samen te werken met welzijnsorganisaties, vrijwilligers en mantelzorgers bouwen we aan zorgzame buurten en gemeenschappen waarin niemand tussen wal en schip valt. Scholen, sportverenigingen en voorzieningen met een gezond voedingsaanbod verdienen onze steun.

Voldoende sporten en bewegen

D66 Rijswijk wil dat iedereen gezond en met plezier kan bewegen en sporten, ongeacht inkomen, leeftijd of beperking. Daarom investeren we in toegankelijke regelingen, buurtsportcoaches en een beweegmakelaar. We willen duurzame en multifunctionele sportaccommodaties en vinden dat Rijswijk een sport- en beweegnorm moet opnemen in nieuwe wijkplannen, zodat sport- en speelplekken altijd dichtbij en veilig bereikbaar zijn. Ook willen we fietsen stimuleren met veilige fietsroutes en voldoende plekken om je fiets veilig te kunnen stallen.

Proactief handelen op veiligheid

We handelen proactief op signalen van onveiligheid. Met name bij jongeren die dreigen af te glijden (preventie met gezag) en het misbruik van woningen (pandbrigade). De gemeente moet een leidende rol spelen in de weerbaarheid van Rijswijk en in samenwerking met de Veiligheidsregio haar inwoners actief informeren en voorlichten over nieuwe risico's en lokale beschermingsmaatregelen en opvang bij rampen en noodsituaties (denkvooruit.nl).

Onze concrete plannen

Onderwijs

- **Onderwijs voor iedereen toegankelijk houden.** Niet korten op speciaal onderwijs, leerlingenvervoer en financiële hulp voor kinderen die extra steun nodig hebben. Ouders die leermiddelen niet of niet in één keer kunnen betalen financieel ondersteunen via o.a. KEI Rijswijk (bijv. laptop). Inschrijven voor een basisschool met een vast aanmeldmoment, met gelijke kansen voor alle ouders om een passende school te kiezen.
- **Schermtijd en social media terugdringen.** Scholen stimuleren om telefoons uit de klas te houden en schermtijd te beperken, in lijn met de nationale richtlijn 'Gezond en verantwoord scherm- en sociale mediagebruik'.
- **Gezonde en rijke schooldag ontwikkelen.** Muziek, zang, dans, natuurles en activiteiten na school in het schoolgebouw aanbieden. Behoud van extra ondersteuning in de klas. Kinderen op basisscholen gratis fruit en een gezonde lunch aanbieden. Scholen ondersteunen in programma's over gezondheid, pesten, schulden, natuur, omgaan met emoties en ontwikkeling, seksuele vorming.
- **Leesvaardigheid bevorderen.** Samen met bibliotheken, vrijwilligers en scholen extra leeshulp bieden en lezen stimuleren. In elke school en wijkcentrum een ruimte maken voor (ruil) boeken en mini-biebs en ruil-kastjes in de buitenruimte stimuleren.
- **Schoolverlaters en statushouders ondersteunen.** Jongeren zonder werk of school en kinderen van asielzoekers helpen met onderwijs. Samenwerken met bedrijven en onderwijsinstellingen om hen kansen te geven.
- **Leraren behouden en aantrekken.** Leerkrachten en onderwijsassistenten meer kans op een woning in Rijswijk geven.
- **Schoolgebouwen verbeteren.** Met kinderopvang, jeugdgezondheidszorg, huisartsen en andere partners nieuwe en bestaande schoolruimtes beter benutten en met voldoende ruimte voor extra les, bewegen (sport, dans, muziek) en gebouwen schoon, fris en toekomstbestendig maken.
- **Een nieuwe middelbare school realiseren.** Rijswijk voorbereiden op groei door te investeren in bestaande middelbare scholen én ruimte te maken voor een nieuwe middelbare school.
- **Imago voortgezet onderwijs verbeteren.** Met kennisinstellingen zoals TNO en ROC Mondriaan samenwerken en ruimte geven aan een internationale school met tweetalig onderwijs.
- **Inclusief onderwijs ondersteunen.** Stimuleren van samenwerkingsnetwerk tussen scholen, gemeente en actieve burgers en initiatieven in wijken.
- **Aantal thuiszitters terugdringen.** Samenwerking tussen scholen, leerplichtambtenaar, instanties en Steunpunt Thuiszitters verstevigen.

Gezondheid

- **Aanvalsplan gezonde generatie.** Maatregelen voor gezonde jeugd samenbrengen in integraal aanvalsplan. Acties voor gezonde voeding, ook bij wijkcentra en (sport)kantines.
- **Preventie vergroten.** Aansluiten bij landelijk preventieakkoord en acties voor mentale weerbaarheid. Afspraken maken met zorgverzekeraars over preventie. Meer flats met een flatcoach en senioren eerder bereiken via huisbezoeken. Met stichtingen en patiëntenorganisaties creatief kijken naar nieuwe oplossingen.
- **Jeugdhulp.** Betere samenwerking, preventie en maatwerk voor jongeren en gezinnen realiseren. Aan de slag met de landelijke Hervomingsagenda Jeugd. Lokale behandelteams en praktijkondersteuners jeugd bij huisartsenpraktijken versterken voor minder jeugdigen in de tweedelijns jeugdhulp (van 1-op-8 naar 1-op-10). Ook een gewijzigde inkoop van professionele jeugdhulp kan daartoe bijdragen.
- **Budgetbeheersing jeugdzorg.** Escalatie voorkomen door snelle toegang tot de juiste hulp, ondersteuning aan ouders en kinderen buiten 'jeugdzorg'. Meer zicht krijgen op welke jongeren geen ouderlijk vangnet (meer) hebben of voor wie dit niet voldoende stabiel is. Een krachtig netwerk rondom jongeren bouwen. Opvangen van 'gat' in ondersteuning en zorg bij jongvolwassenen (18+) (3).
- **Gezondheidscentra bundelen.** Laagdrempelige gezondheidscentra realiseren waar huisartsen, fysiotherapeuten, apotheken, verloskundigen en leefstijlcoaches samen onder één dak werken. Actief regie nemen in de beschikbaarheid van huisartsenpraktijken, door al in nieuwbouwplannen ruimte voor huisartsenpraktijken en buurtklinieken te reserveren. Voor gebieden met een tekort aanvullend beleid opstellen, met ondersteuning in huisvesting.
- **Maatschappelijke hulp.** Zorgen dat iedereen maatschappelijke hulp, advies en begeleiding kan krijgen die zij nodig heeft, wijkgericht en dicht bij huis. Samen met 'welzijnsorganisaties' meer inzetten op zelfmoordpreventie, met name onder jongeren.
- **Jeugd en gezin.** Toegang laagdrempeliger maken, zodat ouders meer controle ervaren. Meer opvoedondersteuning en advies.
- **Eenzaamheid tegengaan.** Doorgaan met het actieplan tegen eenzaamheid, ook onder jongeren. Doorgaan met wijkcentra en activiteiten (wandelen, koken, inloopkoffie ochtend).
- **Vaccinatiegraad verhogen.** Voorlichtingscampagnes voeren en vaccinaties meer flexibel aanbieden.
- **Mantelzorg versterken.** Mantelzorg via Zorgdomein verwijsbaar maken voor huisartsen en andere zorgverleners. Voorlichting over mantelzorg in de wijken en mantelzorgers beter registreren, zodat zij ondersteund kunnen worden.
- **Actief burgerschap ondersteunen.** Initiatieven van actief burgerschap aanmoedigen en faciliteren. Aansluiten bij actieve burgers die al heel veel doen in de wijk.
- **Nachtopvang bieden.** Samen met de regio voldoende plekken voor de nachtopvang realiseren voor daklozen/buitenslapers. Regionale afspraken maken over flexwoonplekken.
- **Wachttijsten verkorten.** Kosten en wachtlijsten jeugdzorg wegwerken, aanpassen en verbeteren. Wachttijden WMO-voorzieningen terugbrengen binnen de wettelijke termijn van 8 weken.

Sociale verbinding

- **Jongeren aandacht geven.** Tweede NextGen jongerencentrum inrichten in RijswijkBuiten. In iedere wijk een aanspreekpunt voor jongeren en een vast aanspreekpunt in kwetsbare wijken. Jongerenquête houden met jeugdambassadeurs. Klein eigen budget voor jeugdambassadeurs voor snel realiseerbare acties. Doorgaan met vragen uur voor kinderen. Jaarlijks een jongerendag van de Raad organiseren op locatie bij scholen of jeugdcentra.
- **Jongerenruimte en ontspanning.** We zetten ons in voor jongeren onder de 18 jaar door samen met hen te verkennen hoe we veilige en levendige ontmoetingsplekken kunnen realiseren waar ze kunnen genieten van muziek, dans en ontspanning tegen lage prijzen.
- **Tweede seniorencentrum inrichten.** Tweede seniorencentrum inrichten met gevarieerd aanbod dagbesteding in Wijkcentrum Stervoorde.
- **Sociale verbindingen versterken.** Lokale initiatieven ondersteunen, zoals Lief & Leedstraten, Rijswijk voor Elkaar programma, nieuwkomers helpen bij het volgen van hun participatieverklaringstraject, vrijwilligerswerk tijdens dat inburgeringsjaar. Wijkcentra/buurtcentra behouden en uitbreiden (o.a. Muziekbuurt, Havenkwartier), huiskamers versterken. Welzijn op Recept als meldpunt eenzaamheid. Waardering voor particuliere initiatieven zoals de voedselbank en de weggeefwinkel.
- **Iedereen kan meedoen.** Diversiteitsbeleid voortzetten. Samen met LHBTIQ+ gemeenschap evalueren van nieuw beleid en acties a.h.v. Regenboogplan. Oog hebben voor discriminatie van bijvoorbeeld roze ouderen.
- **Ondersteunen van vrijwilligersnetwerken.** Inwoners stimuleren om vrijwilliger te worden en aandacht voor Rijswijk Doet.
- **Taalonderwijs.** Zorgen dat nieuwkomers, arbeidsmigranten, statushouders (direct) de taal leren. Zorgen voor vervolg taalonderwijs voor statushouders om zo snel en volledig mogelijk mee te kunnen doen in de maatschappij en met (vrijwilligers) werk.
- **Armoede terugdringen.** Armoede terugdringen en voorkomen dankzij het realiseren van inkomen door werk en sanering van schulden met een actief armoede – en schuldenbeleid met vroegtijdig optreden. Meer aandacht voor het voorkomen van (te) hoge schulden bij (MKB) ondernemers, vanuit het ondernemersloket, en het uit de taboesfeer halen van het vragen om (tijdige) hulp. Individuele en collectieve aanpak energie-armoede en bijstand met bijzondere aandacht voor kinderen in armoede. Individuele ondersteuning voor (eenouder) gezinnen die in bijzondere nood zitten. Behoud van de ooievaars/olifantenpas, inclusief openbaar vervoer.
- **Schuldenaanpak.** Problematiek vroeg signaleren. Financieel servicepunt blijft, is de hele week geopend en kan preventief mensen helpen. Aanpak doorzetten en uitbreiden, week van het geld benutten en financieel servicepunt voor laagdrempelige vragen voor iedereen. Helpen bij het invullen van formulieren van instanties in persoon bij alle wijk- en buurtcentra. Financiële regelingen beter vindbaar en toegankelijk maken, bijvoorbeeld via scholen en zorgverleners.

Sporten en bewegen

- **Bewegen betaalbaar houden.** Kosten van sporten en activiteiten laag houden. Compensatie in Ooievaarspas behouden, sportclubs blijven ondersteunen met advies, sportraad behouden. Zorgen dat ook het behalen van zwemdiploma's betaalbaar is: voor alle Rijswijkse kinderen een zwemdiploma A en B.
- **Activiteiten samenbrengen.** Gebouwen ontwikkelen die voor meer activiteiten gebruikt kunnen worden en op verschillende momenten van de dag. Bij locaties in eigendom moet er meer duidelijkheid komen over goed onderhoud, wie gebruik mag maken van de locaties en tegen welke vergoedingen.
- **Naar buiten gaan stimuleren.** Diverse mogelijkheden aanleggen, onderhouden en zichtbaar maken, zoals wandel-, fiets- en hardlooproutes, trapveldjes, speelbos etc. Ruimte voor urban sports en bootcamps in de buitenruimte maken. Jaarlijkse run door Rijswijk organiseren.
- **Buitenspelen mogelijk maken.** Groene en toegankelijke speelruimtes in iedere wijk realiseren. Beheer van privé-speeltuinen met gemeente aanpakken en vaker openstellen. Buitenspeeldagen blijven subsidiëren.
- **Fietsen stimuleren.** Fietsexamens behouden en (e)fietslessen aanbieden om de algemene fietsvaardigheid te vergroten.
- **Sportclubs steunen.** Sportraad behouden en ondersteuning bieden aan sportverenigingen en vrijwilligers.
- **Sportlocaties uitbreiden.** In elke nieuwe wijk een vaste norm opnemen voor ruimte voor sportplekken. Duidelijk toekomstplan opstellen voor alle sportlocaties, ook die in privébezit. De Schilp renoveren en verduurzamen.
- **Minder validen steunen.** Buurtsportcoach en beweegmakelaar behouden, zodat ook minder validen in beweging kunnen komen.

Veilig Rijswijk

- **Aanpak veilig thuis.** Aanpak femicide voortzetten en samenwerken met actieplan Den Haag.
- **Buitenruimte (sociaal)veiliger maken.** Buitenruimte aanpassen op basis van de uitkomst van onderzoek van ervaren onveiligheid door meisjes en jonge vrouwen.
- **Criminaliteit terugdringen.** Voorlichting geven op scholen (tegen messen, crimineel circuit). Uitbreiding Bibob en buitengewone opsporingsambtenaren (BOA's) op straat. Doorgaan met aanpak 'Preventie met gezag' en acties die resultaat hebben (4). Het aantal ondernemers dat voor vestiging en vergunning een Bibob- toets nodig heeft uitbreiden.
- **In de wijk zijn.** Investeren in buurtregisseurs en wijkwerk: professionals die dagelijks aanwezig zijn in de wijk en de samenwerking coördineert tussen partijen, zoals scholen, jeugdzorg, politie en jongerenwerk. Uitbreiding wijkagenten, Bibob en buitengewone opsporingsambtenaren (BOA's) op straat en in de wijken.
- **Vuurwerk beperken.** Organiseren van vuurwerk- of lasershow door de gemeente en een verbod op consumentenvuurwerk in risicogebieden.
- **Thuisituatie veiliger maken.** Kennis vergroten over wat er mis kan gaan in relaties en maatregelen richten op de daders, zoals beperkingen in hun levenssfeer. Aanpak voorkomen van geweld tegen vrouwen en femicide voortzetten en uitbreiden op basis van het landelijk en Haags actieplan.
- **Dieren beschermen.** Beter communiceren over chipplicht voor katten. Voldoende losloopgebieden voor honden, aanlijnplicht op plekken waar vogels broeden en bij speeltuinen en doorgaan met borden over broedseizoen en kwetsbaarheid van bepaalde gebieden. Opleiding voor bijzondere opsporingsambtenaren en goed opvolgen van meldingen over dierenwelzijn. Steun geven aan de opvang van achtergelaten huisdieren en (zieke) gevonden wilde dieren.

4. Uit politiedata blijkt dat in 2023 in totaal 225 personen tot 27 jaar uit Rijswijk verdacht werden van enig misdrijf. Binnen deze groep zijn 117 jongeren en jongvolwassenen geïdentificeerd die mogelijk behoren tot de doelgroep van het programma 'Preventie met Gezag', waaronder 42 personen die worden beschouwd als 'doorgroeiers' en 'harde kern'.

Hoofdstuk 3

Succesvol werken en ondernemen

Ambities en plannen voor
cultuur en economie

3. Succesvol werken en ondernemen

Wat gaat er goed in Rijswijk?

Veel ondernemerschap

We zijn trots op de ondernemers in Rijswijk. Er zijn veel soorten bedrijven aanwezig, van innovatieve start- en scale-ups tot lokale winkels die vaak al generaties lang bestaan. Je kunt hierdoor werken in de buurt waar je woont en de economische activiteiten maken de stad levendig. De lokale economie verdient steun voor het behouden en aantrekken van bedrijven die werkgelegenheid bieden.

Sterke ondernemerscultuur

Rijswijk kent een sterke ondernemerscultuur en er wordt goed met elkaar samengewerkt aan een sterke en bruisende economie. De bedrijfsinvesteringszone (BIZ) van Oud Rijswijk is als één van de eerste in Nederland opgericht en bestaat al 15 jaar. Ook is BBR een sterke ondernemersvereniging waarin verschillende bedrijven hun krachten bundelen en elkaar versterken.

Aansluiting onderwijs en werk

We hebben beleid gemaakt voor de onderwijs- en arbeidsmarkt wat de aansluiting tussen wat scholieren leren en wat ondernemers zoeken verbetert. Dit vergroot de kansen van werkzoekenden en helpt onze ondernemers in een krappe arbeidsmarkt. Het werkgeversservicepunt (WSP) draagt ook bij aan de verbinding en zorgt ervoor dat meer mensen een gezond inkomen kunnen verdienen.

Herontwikkeling bedrijfsterreinen

In de Plaspoelpolder en bij de campus langs de Lange Kleiweg zijn veel goede ontwikkelingen geweest. Er zijn frisse bedrijfsverzamelgebouwen met veel verschillende soorten bedrijven en horecazaken bijgekomen en veel leegstand is getransformeerd naar innovatieve en toonaangevende bedrijven. Vaak veel meer dan de gemiddelde inwoner zich kan voorstellen!

Herontwikkeling winkelcentra

Daarnaast zien we positieve veranderingen bij de herontwikkeling van onze winkelcentra, zoals in de Bogaard. Deze plekken blijven hierdoor aantrekkelijk en levendig voor ondernemers en bezoekers. Ook groeit de werkgelegenheid zo mee met het aantal inwoners en draagt de diversiteit aan ondernemerschap bij aan een sterke en veerkrachtige lokale economie.

Veel cultuur en creativiteit

Rijswijk bruist van cultuur en creativiteit. Met een eigen schouwburg, goed bezochte evenementen en diverse musea is er altijd iets te beleven. Inwoners krijgen volop ruimte om zelf creatief aan de slag te gaan. Kunst, muziek en cultuur zijn toegankelijk, verbindend en helpen mensen het beste uit zichzelf te halen, bijvoorbeeld in het nieuwe huis van de stad. Dit maakt Rijswijk levendig en inspirerend.

Wat speelt er in Rijswijk?

Gebiedsverbeteringen

Ondernemers vinden betaalbare ruimte belangrijk. Voor kantoren, winkels en horeca, vooral voor starters en het lokale MKB. Winkelgebieden zoals Oud Rijswijk en de Bogaard vragen om meer investeringen en een sterkere verbinding met horeca en cultuur om de stad bruisend en aantrekkelijk te houden. De goede verbeteringen binnen Rijswijk moeten dus doorgezet en versterkt worden.

Ondernemersklimaat en personeel

Bedrijven willen groeien in hun omgeving. Ze zoeken opgeleid personeel, kennisuitwisseling en het meedenken in kansen. En een bereikbare stad met een goed ondernemersklimaat, waarin de gemeente een actieve rol speelt en hen helpt bij de vele regels en vereisten tot het aanvragen van subsidies. Opleiding en aansluiting leren en werken is essentieel voor hun toekomst.

Bestaanszekerheid en de toekomst

Er is een langetermijnvisie over ondernemen in Rijswijk nodig. Zodat de huidige bedrijven sterk staan en toekomstgerichte en innovatieve bedrijven aangetrokken worden. Daarom versterken we de bedrijventerreinen, bijvoorbeeld op het Kesslerpark, waar een campusgebied ontstaat met uitwisseling tussen technisch onderzoek en producttoepassing. Er komen woningen voor mbo- tot wo-studenten, starters en ruimte voor startups, gecombineerd met een goede branding en bereikbaarheid van de stad.

Stijgende kosten

Veel kosten stijgen, waardoor veel instellingen en organisaties het steeds lastiger hebben. Ook hebben mensen het druk en is het steeds moeilijk om voldoende vrijwilligers te vinden. Er zal dus gekeken moeten worden naar hoe we waardevolle initiatieven kunnen behouden en welke steun dit vraagt. Ook om dit toegankelijkheid te houden voor mensen met minder geld.

Wat zijn onze ambities?

Een bruisende en ondernemende stad

D66 Rijswijk wil dat iedereen in onze stad kan wonen en werken, ontspannen, ontmoeten en zich kan ontwikkelen. We streven naar de meest aantrekkelijke versie van Rijswijk om zo bedrijvigheid en ondernemerschap te stimuleren. Daarvoor pakken we leegstand aan, maken we nieuwe initiatieven voor ondernemen en werkgevers mogelijk en koesteren we onze verenigingen, stichtingen en vrijwilligers.

Toekomstgerichte ondernemingen aantrekken

D66 Rijswijk streeft naar een sterke en toekomstgerichte lokale economie waar ruimte is voor starters, innovatieve ondernemers en het MKB. We koesteren onze bestaande ondernemers en maken de stad nog aantrekkelijker voor (inter)nationale kennisbedrijven. Door samen te werken met universiteiten in de regio en sectoren die bijvoorbeeld bijdragen aan de energietransitie te ondersteunen, trekken we onderscheidende en toekomstgerichte bedrijven naar Rijswijk.

Winkelgebieden en bedrijventerreinen vernieuwen

We zetten in op het verbeteren en centreren van winkelgebieden en bedrijventerreinen. Concentreren levert vitale en levendige gebieden op. Leegstand blijft een aandachtspunt dat we actief aanpakken, waarbij we meteen zorgen voor meer diversiteit in de buurt. En sociaal ondernemerschap krijgt wat ons betreft ook extra aandacht. Met een duidelijke visie op de bedrijvigheid die we in Rijswijk stimuleren, bouwen we samen aan een duurzame lokale economie waarin iedereen kan meedoen.

Retail en horeca versterken

Retail en horeca maken onze stand levendig en aantrekkelijk. Zo kunnen Rijswijkers elkaar in de buurt ontmoeten. Dankzij een goed retail- en horecabeleid houden we rekening met alle belangen en weten ondernemers waar ze aan toe zijn, zodat zij goede investeringen kunnen doen. Het nieuwe terrassenbeleid is hiervan een goed voorbeeld. We werken aan een goede bereikbaarheid voor ondernemers en willen juist de kern van het gebied fietsvrij maken, zoals in Oud Rijswijk.

Werkgelegenheid verbeteren

Iedere Rijswijker die kan werken, moet de kans krijgen op een betaalde baan. Hiervoor moeten sommigen een beetje op weg geholpen worden, bijvoorbeeld door het WSP. We zetten in op het creëren van veel verschillende soorten banen en het versterken van onderwijs en bedrijfsleven, zodat er een betere aansluiting is.

Onze concrete plannen

Profiel van Rijswijk

- **Rijswijk profileren.** Rijswijk een duidelijkheid profiel als stad voor techniek, innovatie en digitalisering geven en dit promoten. De Rijswijkse bedrijven ondersteunen en onderlinge contacten versterken. Samen met de MRDH verder het regionaal economisch beleid uitvoeren, met ruimte voor (dag)toerisme.
- **Internationale bedrijven aantrekken.** Internationale kennisbedrijven en scale-ups aantrekken die goed bij Rijswijk passen, onder andere door een sterk eco-systeem van al gevestigde bedrijven.
- **Zorgondernemers steunen.** Zorgondernemers extra steun bieden bij het vinden van locaties en uitdagingen bij het opzetten van nieuwe samenwerkingen, zoals gezondheidscentra en zorgverlening aan huis.

Aantrekkelijke stad: werkgevers aantrekken en behouden

- **Bedrijventerreinen en werklocaties verbeteren.** Bestaande bedrijventerreinen, zoals de Plaspoelpolder, groener en beter bereikbaar maken en zorgen voor toekomstvisie. Een duidelijke positie per terrein bepalen: 'innovatieve campus Kesslerpark', 'Logistiek knooppunt Vrijenban'. Bedrijventerrein bij het Elsenburgerbos beter laten aansluiten op de Lange Kleiweg en het TNO-terrein vernieuwen.
- **Winkelgebieden aantrekkelijker maken.** Bogaard Stadscentrum verder ontwikkelen, met combinatie van wonen, winkels en recreatie. Buurtwinkelcentra zoveel mogelijk behouden, winkels in die gebieden centreren en aantrekkelijker maken met terrassen, zorgvoorzieningen, wijkhuiskamers, openbare toiletten en goede bewaakte fietsparkeerplaatsen met een duidelijk beleid over wat kan en mag. Oud Rijswijk deels fietsvrij maken, de bedrijfsinvesteringszone (BIZ) in Oud Rijswijk ondersteunen en een tweede BIZ in de Plaspoelpolder opzetten.
- **Leegstand tegengaan.** Actief aan het verminderen van leegstand werken in zowel bedrijventerreinen als winkelgebieden. Bijvoorbeeld met tijdelijke projecten of andere passende herbestemmingen. Speculatie met grond en vastgoed zoveel mogelijk tegengaan.
- **Betaalbare werkruimte realiseren.** Zorgen dat startende ondernemers genoeg betaalbare ruimte hebben, vooral in de zorg, retail, horeca, ICT en autotechniek. Meedenken met ondernemers over opstarten, voortbestaan, overdragen of beëindigen van werkzaamheden. Meer belastende activiteiten verplaatsen van winkelcentra naar bedrijventerreinen.
- **Vouchers aanbieden.** Bedrijven vouchers geven om werknemers op te leiden, energieverbruik te verminderen of hun pand of omgeving blijvend te vergroenen.
- **Ondernemers helpen.** De relatie tussen bedrijven en de gemeente versterken. Het ondernemersloket blijft bestaan, met begrijpelijk advies over vergunningen, regelingen en financiën. Waar mogelijk wordt meegedacht over tijdelijke oplossingen die ook voor vergelijkbare ondernemers mogelijk gemaakt worden. Elk jaar een bedrijven en ondernemers dag in het Huis van de Stad organiseren. Bij aanbestedingen en opdrachten extra ruimte geven voor Rijswijkse (MKB) ondernemers.

Werkgelegenheid

- **Sociaal ondernemerschap ondersteunen.** Sociaal ondernemers helpen met het vinden van financiering en het ontwikkelen van samenwerkingen.
- **Leven lang leren.** Met scholen en bedrijven samenwerken voor continue aansluiting tussen opleidingen en werk, opleiden op het werk stimuleren met behalen certificaten en diploma's ook op basis van de praktijk. Continu blijven leren aanmoedigen, zodat werknemers de nieuwe technieken en ontwikkelingen kennen en van waarde blijven in de toekomst.
- **Onderwijs en arbeidsmarkt verbinden.** Verder uitbreiden van de contacten tussen (mbo)scholen en (MKB)leerbedrijven. Vergroten van het aantal leerwerk-trajecten en stageplekken voor Rijswijkse jongeren. Jaarlijks onderwijs-bedrijvenevenement, voor werkzoekenden en schoolverlaters.
- **(Her)starten met werken.** Kunnen starten met deeltijd en vrijwilligers werk vanuit de bijstand mogelijk maken en kortingen of terugval in inkomen voorkomen. Vrijwilligerswerk toestaan als invulling voor een uitkering. Statushouders verbinden aan Rijswijkse ondernemers en (vak)scholen en nt als werkzoekenden ondersteuning bieden bij het vinden van werk en het leren kennen van de arbeidsmarkt en wijze van solliciteren.

Cultuur

- **Sectoren verbinden.** Samenwerking tussen ondernemers, scholen, cultuur- en welzijnsorganisaties versterken. Tentoonstellingen organiseren voor en door inwoners en Rijswijkse organisaties in gebouwen van de gemeente, zoals in het Huis van de Stad.
- **Originele Rijswijkers verbinden.** De creatieve mensen van Rijswijk zichtbaar maken en via het ondernemersloket in verbinding brengen met ondernemers.
- **Festivals en events organiseren.** Het jaarlijks strandwalfestival behouden. Andere evenementen en festivals zijn mogelijk in de Rijswijkse parken en straten, zolang dit veilig georganiseerd kan worden en toegankelijk en duurzaam zijn.
- **Kunst op straat toevoegen.** Kunst in de openbare ruimte plaatsen en onderhouden. Legale opties bieden voor schilder, graffiti of kunstzinnige teksten op gebouwen.
- **Musea steunen.** Musea over Rijswijk, zoals het museum bescherming bevolking en het Rijswijks museum helpen bij hun bekendheid.
- **Rijswijkse historie tonen.** Jaarlijkse open monumentendag ondersteunen en als gemeente eigen gebouwen openstellen. Vaker ruimte bieden voor pop-up tentoonstellingen over Rijswijk. De Romeinse vondsten tentoonstellen, hiervoor aandacht geven langs de Vliet en in het Havenkwartier en een Romeinse historiedag organiseren.

Hoofdstuk 4

Betrouwbaar bestuur

Ambities en plannen voor ons
gemeentelijk bestuur

4. Betrouwbaar bestuur

Wat gaat er goed in Rijswijk?

[Later selecteren](#)

De stem van inwoners

Met de nieuwe participatieverordening, via het platform 'Samen.Rijswijk' en dankzij diverse bijeenkomsten worden inwoners meer en beter betrokken in de besluitvorming. Er worden stappen gezet naar een grotere rol voor jeugd- en jongerenambassadeurs en een pilot met een burgerberaad wordt onderzocht. Meer betrokkenheid zal bijdragen aan het vertrouwen in overheid.

Bereikbare en begrijpelijke overheid

De dienstverlening van de gemeente is, ondanks bezuinigingen, op peil gebleven. Er is een nieuwe website en bijna alle communicatie met de gemeente kan nu ook digitaal. De toegang tot de gebouwen van de gemeente is verbeterd, ook voor mensen met een beperking. Ambtenaren en college zijn meer in de wijk aanwezig, gaan langs bij jubilea, projecten en nieuwe inwoners.

Sterk in de regio

Er is een sterke samenwerking met zowel individuele gemeenten als de MRDH (5). Over bijvoorbeeld openbaar vervoer, regionale fietspaden en economische samenwerking in de regio. Rijswijk is sterk gepositioneerd en neemt steeds vaker het initiatief met eigen plannen, ideeën en oplossingen voor onze regio. Met lef en projecten die er voor de stad toe doen én zonder te grote (financiële) risico's.

Financieel gezond en stabiel bestuur

De inkomsten en uitgaven zijn in balans en dankzij het nieuwe inzicht in meerjarige investeringen is er beter zicht op de structurele uitgaven. Risico's worden beter beheerst en kosten eerlijker verdeeld, zodat we voorbereid zijn op de toekomst. Informatie over de besluitvorming is toegankelijk, zodat gecontroleerd kan worden waar het belastinggeld aan besteed wordt.

Wat speelt er in Rijswijk?

Hoge verwachtingen

Later selecteren

Inwoners verwachten veel van de overheid. De verwachtingen lopen ook sterk uiteen. Waar bijvoorbeeld de één alles via de smartphone regelt, heeft de ander juist behoefte aan persoonlijk contact. Door de snelle groei van de stad is het niet makkelijk om aan ieders verwachtingen te voldoen. Het is belangrijk om eerlijk te zijn in wat mensen kunnen verwachten en wat ook niet.

Vertrouwen neemt af

Het vertrouwen in politiek en bestuur neemt af en mensen ervaren onzekerheid over de toekomst. In het verleden hebben mensen wisselingen in beleid van de gemeente ervaren, wat de onzekerheid versterkt heeft. Het is belangrijk om de komende tijd duidelijke lijnen uit te zetten, zodat inwoners en ondernemers weten waar ze aan toe zijn.

Landelijke polarisatie

In de landelijke politiek staan de onderlinge verhoudingen op scherp en wordt er meer tegen dan met elkaar gewerkt. De verhoudingen in de gemeenteraad kunnen ook soms scherp zijn en soms worden er dingen gezegd die niet altijd waargemaakt kunnen worden. Hier moet continu aan gewerkt blijven worden. Het is belangrijk om respectvol op inhoud het gesprek te voeren.

Regionale ontwikkelingen

In de Haagse regio zijn meerdere ontwikkelingen die Rijswijk raken, zoals bijvoorbeeld de nieuwe tramverbinding Vlietlijn. Dit soort ontwikkelingen worden in de MRDH met de verschillende gemeenten afgestemd, maar we zien dat het tijd en aandacht vraagt om te voorkomen dat de belangen van de grote buurgemeenten altijd winnen van de belangen van Rijswijk.

Stijgende kosten en minder inkomsten

De gemeenten krijgt geld van de Rijksoverheid voor het uitvoeren van haar taken. De bijdrage van de Rijksoverheid stijgt alleen niet voldoende mee met de toenemende kosten, waardoor het moeilijker wordt om alle kosten te dekken. De besluiten van het nieuwe kabinet zullen ook gevolgen hebben voor de gemeente. We hebben financiële zekerheid nodig om goede langetermijnkeuzes te maken.

Wat zijn onze ambities?

Betrouwbaar en feitelijk bestuur

[Later selecteren](#)

D66 Rijswijk kiest voor een praktisch en vriendelijk bestuur. We willen een debat dat draait om feiten en fatsoen, niet om polarisatie. Wij geloven in een overheid die naast haar inwoners staat, duidelijk is en richting geeft. Beleidskeuzes toetsen we op duurzaamheid en lange termijn impact: besluiten van vandaag moeten morgen nog kloppen.

Gemeente die dichtbij staat

Inwoners verdienen een gemeente die benaderbaar is en niet bureaucratisch. Wij willen inwoners kennen, met hen in gesprek gaan en samen oplossingen vinden. We besturen eerlijk en betrokken, tonen lef bij moeilijke keuzes en voeren open gesprekken over de toekomst van onze stad, voor onze kinderen en kleinkinderen. Zo groeit vertrouwen.

Iedereen telt mee

Rijswijk moet een inclusieve stad zijn waar iedereen zich thuis voelt. Diversiteit en gelijke kansen zijn essentieel. De gemeente ondersteunt inwoners en ondernemers actief om het beste uit zichzelf te halen. Digitalisering mag niemand uitsluiten en persoonlijk contact blijft belangrijk. We toetsen beleid op gelijke kansen en bouwen zo aan een veilige, rechtvaardige en toegankelijke samenleving.

Sterke regionale samenwerking

Een sterke regio versterkt Rijswijk. We willen samenwerken met omliggende gemeenten, maar Rijswijk moet herkenbaar blijven. Binnen de metropoolregio streven we naar meer zeggenschap en een stevig democratisch mandaat. Regionale besturen moeten transparanter en toegankelijker worden, zodat inwoners weten wat er speelt en invloed kunnen uitoefenen.

Zelfstandig en zichtbaar

Rijswijk blijft een zelfstandige gemeente met regie over eigen voorzieningen. Dat maakt maatwerk mogelijk voor inwoners. We werken samen op terreinen als jeugdzorg en veiligheid, maar behouden onze eigen identiteit en kwaliteit. Zo blijft Rijswijk sterk, zichtbaar en in staat om lokaal passende oplossingen te bieden.

Gezonde financiën

Een solide financiële basis is cruciaal voor een leefbare stad. D66 Rijswijk kiest voor beleid dat de stad onderhoudt, lasten betaalbaar houdt en ruimte biedt voor investeringen. Geld wordt eerlijk en doelgericht besteed, met transparantie over uitgaven. Zo blijft Rijswijk veerkrachtig en kunnen toekomstige generaties rekenen op goede voorzieningen.

Investeren in de toekomst

We investeren in wat echt telt: zorg, onderwijs, duurzaamheid en een groene leefomgeving. Deze structurele uitgaven vragen om langetermijndenken. Door samenwerking en scherp financieel beleid zorgen we dat middelen effectief worden ingezet. Zo bouwen we aan een Rijswijk dat zekerheid en perspectief biedt voor iedereen.

Later beschrijven

Onze concrete plannen

Betrouwbaar en professioneel bestuur

Later selecteren

- **Begrijpelijk communiceren.** We maken de overheid begrijpelijker en toegankelijker door heldere communicatie, getest met inwoners en ondersteund met beeldmateriaal. Jaarlijks organiseren we een taalwedstrijd om raadsleden, ambtenaren en inwoners te prikkelen tot duidelijk taalgebruik. Digitale dienstverlening wordt eenvoudiger en veilig, mét behoud van papieren alternatieven en ondersteuning via een hulppunt en digitale buddies. Vragen en klachten volgen we transparant op, waarbij de klachtenregeling steeds wordt verbeterd op basis van ervaringen.
- **Initiatieven steunen.** Inwoners zijn betrokken bij hun buurt. De inwoners die zelf actief aan de slag willen verdienen steun van de gemeente. Het loket stadskracht blijft bestaan. Er komen buurtbudgetten voor kleine initiatieven in de wijk. Er komen meer mogelijkheden om met de buurt te investeren in het groen in de buurt of daar een voorstel voor te doen, van boomspiegels tot extra perkjes.
- **Duurzame keuzes maken.** Een veiligere weg of tijdig onderhoud voorkomt grotere problemen en kosten. Het college kijkt verder vooruit en toetst beleid structureel op duurzaamheid en lange termijn impact, met oog voor natuur, dieren en toekomstige generaties.
- **Inclusie in de praktijk brengen.** De gemeente geeft het goede voorbeeld door actief programma's en initiatieven te ontwikkelen die gelijke kansen bevorderen voor iedereen, ongeacht afkomst, beperking, genderidentiteit, seksuele oriëntatie of sociaal-economische positie.
- **Diversiteit gemeente vergroten.** Bij het aannemen van nieuwe medewerkers en het vormen van teams wordt actief gelet op diversiteit en gelijke kansen, zodat de gemeente een afspiegeling is van alle inwoners en een voorbeeldfunctie vervult.
- **Inclusie in beleid verankeren.** Elk gemeentelijk beleid en regelgeving wordt getoetst op gelijke kansen en mogelijke ongelijkheid. Zo zorgt de gemeente ervoor dat besluiten iedereen eerlijk behandelen en dat bestaande aannames of onbedoelde effecten actief worden aangepakt.
- **Onafhankelijke journalistiek borgen.** Lokale en regionale media blijven steunen met daarbij kwaliteitsverplichtingen en waarborgen over de onafhankelijkheid. Dit zodat zij een controlerende taak van het hele bestuur – van college tot raadsleden en van verenigingen tot bedrijven – kunnen vervullen.
- **Digitale stad waarmaken.** Rijswijk werkt aan de Digitale Stad 2030, met focus op verbeteringen en versnelling van wat al goed gaat. Inwoners en lokale bedrijven worden betrokken, van betrouwbare informatie en inzicht in de omgeving tot optimaal gebruik van de BuitenBeter-app. Ambtenaren gebruiken AI en technologie veilig en transparant, met minder afhankelijkheid van grote bedrijven, opname van algoritmes in het nationaal register en volledig toegankelijke websites.
- **Digitalisering veilig uitvoeren.** Digitale werkprocessen en openbare verantwoording verbeteren. Zorgen voor goed toepassen van de Wet open overheid en ook actief meer openbaar maken. Data en algoritmen: openbaren wat er is, beter benutten data voor beleid.

Sterke stad, sterk in de regio

- **Met buurgemeenten samenwerken.** Inwoners verwachten een goede samenwerking en niet te veel verschil tussen gemeenten. Samen met de MRDH wordt ingezet op een goed werk- en ondernemersklimaat in Rijswijk, bijv. Op toegepaste technologie. Het college en de gemeenteraad bespreken vaker de uitkomsten van regionaal overleg en de gevolgen hiervan voor de inwoners van Rijswijk. Met een betere democratische controle.
- **Adviescommissies instellen.** Gezamenlijke adviescommissies instellen bij gemeenschappelijke regelingen om de rol van de gemeenteraad te versterken

Gezonde financiën

- **Meerjarige sluitende begroting hanteren.** Rijswijk hanteert een meerjarige, sluitende begroting met reserves voor onvoorziene omstandigheden, zodat de gemeente ook in moeilijke tijden kan blijven betalen en investeren. Inzicht in investeringen, kosten en subsidies wordt verbeterd, met structurele subsidies meerjarig toegekend binnen een eerlijk speelveld. Zo is er duidelijkheid voor bedrijven, organisaties, verenigingen, stichtingen en inwoners, en wordt een gelijk speelveld gecreëerd.
- **Investeren in wat verschil maakt.** Alleen in programma's investeren die aantoonbaar effectief zijn en veel Rijswijkers bereiken. De begroting heeft een investeringsbijlage, zodat 15 jaar vooruitgekeken kan worden. Structurele kosten van investeringen worden verwerkt en inzichtelijk gemaakt. Er wordt gezorgd voor een monitor op de efficiëntie van beleid en uitvoering, zodat tijdig aanpassingen kunnen worden gedaan met een meerjarig effect.
- **Hogere belasting voor inwoners voorkomen.** Inwoners en bedrijven zien de prijzen stijgen. Ook de belastingen stijgen daarin mee door hogere kosten. Een grotere stijging dan de inflatie/consumentenprijsindex willen we voorkomen.
- **Heffingen en leges kostendekkend laten zijn.** Heffingen en leges dekken de kosten van rioolonderhoud en afvalverwerking. Het riool wordt waar nodig vervangen, vergroot en onderhouden, betaald uit de rioolheffing. De hoeveelheid afval moet verminderen, terwijl inwoners meer invloed krijgen om afval en de kosten te beperken. Tegelijk mogen stijgende kosten voor riool of afval de overige gemeentelijke uitgaven niet in gevaar brengen.
- **Innen en betalen.** Op tijd weten wat je uitgaven zijn. Weten wanneer je inkomsten hebt. Dat zorgt voor duidelijkheid en vertrouwen. De financiële administratie wordt verbeterd om tijdig en betrouwbaar rekeningen (digitaal) te sturen en te kunnen betalen.
- **Externe subsidies verkrijgen.** De provincie, het waterschap, de Rijksoverheid, Europa en onafhankelijke instanties hebben aparte subsidies en fondsen voor de ontwikkeling van steden. De subsidies kennen, er op tijd bij zijn én vooraf duidelijk zijn over wat Rijswijk nodig heeft; dat heeft de afgelopen jaren gezorgd voor extra geld. Daar gaan we volop mee door.
- **Meerjarige subsidies verstrekken.** Stabiliteit geven voor bijvoorbeeld het onderwijs door, onder voorwaarden, niet ieder jaar opnieuw subsidies aan te moeten vragen.

D66
rijswijk